

III. SANAYİ VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

1. Tabakhanelerle Komşuluk

Lopez Ostra / İspanya

Teknoloji ve sanayi alanındaki denetimsiz gelişmeler arttıkça, çevre sorunlarından bunalan kişilerin yargısal çözüm arayışları da yoğunlaşmaktadır. İspanya'da, Lorca kentine bağlı Murcia kasabası, ülkenin ham deri üretimini karşılayan tabakhaneleri toplandığı bir bölgedir. Konutunun çok yakınındaki tabakhanenin ruhsatsız çalıştırılan katı ve sıvı atık tesislerinin yaydığı pis kokular, duman ve zararlı gazlar nedeniyle sağlıksız koşullardan yakınan Bayan Lopez Ostra, ulusal düzeydeki girişimlerinden, uygun bir çözüm elde edememişti. Yargılama sırasında, olumsuz çevresel etkileriyle birlikte yer seçimindeki yanlışların raporlarıyla saptanmasına karşın, ne tesisin kapatılması sağlanabildi, ne de sağlık açısından taşıdığı sakıncalar giderilebildi. Başvurucunun sonuç alamamasının temel nedeni, sanayinin gerek ürettikleri, gerekse çalışma yaşamına katkıları nedeniyle taşıdığı toplumsal öneme dayanıyordu.

AİHM uyuşmazlığı, başvurucunun konutunda sağlamlığı ve nitelikli bir yaşam sürdürme istemiyle bağlantısı nedeniyle, sözleşmenin 8. maddesi içinde değerlendirdi. Devletlerin 8. maddenin 2. bendine göre kamu yararı aç-

TABAKHANELERLE
KOMŞULUK

sından sahip oldukları takdir hakkını gözetmekle birlikte, olayda karşılıklı çıkarlar arasında adaletli dengeler kurulmaması sonucunda başvuruçunun, çevresiyle birlikte konutunda sağlıklı bir yaşamdan yoksun bırakılması nedeniyle sözleşmenin 8. maddesinin çiğnendiğini kararlaştırdı. Mahkeme'nin, ulusal hukuku temel almasına karşın, çevresel konuları doğrudan sözleşmenin 8. maddesi kapsamında ele aldığı ilk örneklerden olan kararının geniş bir özetini aşağıda sunmaktayız:

Mahkeme, 9 Aralık 1994'te karara bağladığı Lopez Ostra /İspanya davasında başvuruçunun evinin yakınında bulunan bir atık su arıtma tesisinin neden olduğu kirliliğin olumsuz etkilerini ele almış ve Lorca Kasabası'nın ekonomik yararları (yani bir atık arıtma tesisinin yapılmış olması) ile somut olayda, başvuruçunun özel ve aile yaşamına saygı gösterilmesi hakkı arasında adil bir dengenin kurulmasında devletin başarılı olamadığı sonucuna varmıştır.⁷¹

Bir İspanyol vatandaşı olan başvuruçu deri sanayinin yoğunluk taşıdığı Lorca ilçesinde yaşamaktadır. SACURSA adındaki bir limited şirket çatısı altında birleşen tabakhaneler, başvuruçunun evinin 12 metre yakınındaki kamu arsası üzerinde sıvı ve katı atıkların işleneceği bir fabrika kurmuşlardır. Yürürlükteki yönetmeliğe göre yerel Belediye'den ruhsat alması gereken şirket, bu koşulu yerine getirmeden fabrikayı çalıştırmaya başlamıştır. Fabrika, kötü işletilmesi nedeniyle çevreye, hastalıklara neden olacak yoğunlukta duman ve pis kokular salmaya başlamıştır. Özellikle başvuruçunun bulunduğu bölgede yaşayan birçok kişide sağlık sorunlarının oluşmasına ve rahatsızlıklara yol açmıştır. Saptanan sakıncaları gözetken Belediye, bu çevrede yaşayanların konutlarını üç ay içinde boşaltarak kent merkezinde ücretsiz oturabilecekleri evlere taşınmalarını sağlamıştır. Başvuruçu ve ailesi, kısa bir süre sonra

⁷¹ Dutertre, 288.

Belediye'nin verdiği evden ayrılarak tekrar kendi konutlarına dönmüşlerdir. Çok sayıdaki yakınmalar nedeniyle, sağlık ve çevre ile ilgili kuruluşlarından alınan raporlardan sonra Belediye, atık fabrikasının kimyasal ve organik maddeleri su tankları içinde toplama çalışmalarını durdurmuş; ancak krom katılmış atık suların işlenmesine engel olmamıştır. Atık fabrikasındaki işlemlerin bir bölümünün belediyece durdurulmasının sonuçları üzerinde başvuru ile Hükümet arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Dava dosyası içindeki saptamalardan, çevrede yaşayanların sağlığını tehlikeye sokacak sorunların sürdüğü anlaşılmaktadır. Belediye'ye yönelik girişimlerinin sonuç vermemesi üzerine başvuru, anayasal haklarının korunması amacıyla Murcia İdare Mahkemesi'ne başvurarak, fabrikanın çalışmalarının geçici veya temelli olarak durdurulmasına karar verilmesini istemiştir. Başvuru atık tesislerinde yürütülen işlemlerin neden olduğu rahatsızlıklar ve tehlikeler karşısında belediye yetkililerinin olumsuz tutumu yüzünden konuta saygı hakkına, mülkiyetini barışçıl biçimde kullanma hakkına, ulusal hukuka aykırı biçimde el atıldığından yakınmıştır. Başvuru ayrıca yerleşme yerini serbestçe seçme hakkının ihlal edildiğinden, maddi ve manevi bütünlüğünün, kişisel özgürlük ve güvenliğinin tehdit edildiğinden şikayetçi olmuştur. İdare Mahkemesi başvurucağınun tanıkların dinledikten sonra, görevlendirdiği bilirkişinin fabrikanın uygun yerde yapılmadığını belirten raporuna karşın, başvurucağınun istemini 31 Ocak 1989 günlü kararıyla reddetmiştir. Mahkeme, fabrikadan çıkan koku, duman ve gürültünün çeşitli rahatsızlıklara yol açtığını saptadığı halde, çevrede yaşayanların sağlıkları açısından ciddi bir tehlike oluşturmadığını, yalnızca yaşam kalitesini düşürdüğünü, bunun da anayasal hakların ihlali anlamına gelmediğini belirtmiştir. Mahkeme, fabrika üzerinde önlem alan belediye birimlerinin sorumlu bulunmadıklarını, fabrikanın ruhsatsız oluşunun bu davada incelenecek bir konu olmadığını, çünkü adli yargılama yöntemi

ile ilgili bir sorun olduğunu belirtmiştir. Başvurucunun bu karara karşı 10 Şubat 1989'da Yüksek Mahkeme'ye yaptığı itirazın, kanun sözcüsü tarafından desteklenmesine karşın, mahkemece 27 Temmuz 1989 günlü kararla reddedilmiştir. Olaya çok biçimsel yaklaşan Yüksek Mahkeme'ye göre itiraz olunan karar, Anayasa'ya uygundur. Yüksek Mahkeme, her hangi bir kamu görevlisinin başvurucunun evine girmediğini veya başvurucunun nesnel bütünlüğüne bir saldırıda bulunmadığını, başvurucunun dilediği yere gitmekte serbest olup kişi özgürlüğünün kısıtlanmadığını belirtmiş, ruhsatla ilgili sorunun yalnızca özel hukuk yargılama yöntemine göre ele alınabileceğini belirtmiştir. İspanya'da belli koşullarda bireylere "anayasal şikayet yolu" tanınmış bulunmaktadır. Bu olanaktan yararlanan başvurucu 20 Ekim 1989 günlü dilekçesi ile yakınmalarını Anayasa Mahkemesi'ne taşıyarak, Anayasa'nın 15. maddesindeki nesnel bütünlük hakkının, 18. maddesindeki özel yaşam hakkı ile konut dokunulmazlığının ve 19. maddesindeki yerleşme yerini serbestçe seçme hakkının çiğnediğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi 26 Şubat 1990 günü verdiği kararında başvuruyu açıkça temelsiz bularak reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne göre özel yaşama saygı hakkı ile ilgili yakınma dava mahkemeleri önünde ileri sürülmediğinden, duman, koku ve gürültü ile ilgili şikayet konut dokunulmazlığını ihlal etmediğinden kabul edilmez bulunmuştur. Fabrikanın kapatılması isteminin reddine ilişkin şikayet başvurucunun yaşamını ve maddi bütünlüğünü tehlikeye sokmadığı için onur kırıcı bir davranış sayılmayacağı, yerleşim yerini seçme hakkı ile ilgili şikayet ise, başvurucunun evinden kamu görevlilerince zorla çıkarılmamış olması gibi nedenlerle reddedilmiştir. Bu karardan önce başvurucu ile aynı binada yaşayan iki yengesi de, atık fabrikasının hukuka aykırı çalışmalarını sürdürmesi gerekçesiyle 1989 yılında Lorca Belediyesi ve SACURSA şirketine karşı İdare Mahkemesi'nde dava açmışlardı. Mahkeme 18 Eylül 1991 günü verdiği kararın-

da, 9 Eylül 1988 tarihinden sonra da fabrikanın yol açtığı rahatsızlığın sürdüğünü belirtmiş ve yasal açıdan gerekli olan ruhsat alınmadığı için fabrikanın ruhsat alınıncaya kadar kapatılmasına karar vermiştir. Ancak bu kararın uygulanması, yerel belediye ve SACURSA şirketinin itirazı üzerine durdurulmuştur. Dava halen Yüksek Mahkeme önünde devam etmektedir. Yine başvuru için yengesi tarafından 13 Kasım 1991 tarihinde yapılan başvuru üzerine Lorca soruşturma yargıcı, çevre sağlık suçlarını işledikleri gerekçesiyle SACURSA hakkında ceza kovuşturması açmıştır. Bu yakınmadan iki gün sonra yargıç atık fabrikasının kapatılmasını kararlaştırmış, ancak bu karar savcılığın 19 Kasım'da yaptığı itiraz üzerine 25 Kasım'da askıya alınmıştır. Yargıç atık fabrikası tarafından verilen rahatsızlığın ciddiliği ve çevrede yaşayanların sağlığı üzerindeki etkisi konusunda görüş bildirmeleri için bilirkişi raporları istemiştir. Soruşturma dosyasındaki birçok sağlık raporunda, fabrikanın çevrede yaşayanların sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin çeşitli görüşler yer almaktadır. Adalet Bakanlığı'na bağlı Adli Tıp Kurumu'nun 16 Nisan 1993 günlü raporu atık, fabrikası yakınında bulunan evlerdeki gaz yoğunlaşmasının katlanılabilen sınırların üzerinde olduğunu belirtmiştir. Bu raporda başvuru-kunun kızının ve yengesinin çevredeki gazdan kaynaklanan rahatsızlıklarına yer verilmiştir. Başvuru ve ailesi Lorca kentinin merkezinde yeniden bir eve taşınmışlar ve evin kirası Belediye tarafından ödenmeye başlanmıştır. Bu durumun verdiği rahatsızlık sonucu başvuru ve eşi kentin başka bir yerinde, başka bir ev satın almak zorunda kalmışlardır. Yargıç, fabrikanın kapatılmasına ilişkin kararını 15 Kasım 1991 ve 27 Ekim 1993 günlü kararlarla kesinleştirmiş ve bu kararlar doğrultusunda fabrika geçici olarak kapatılmıştır. Başvuru 14 Mayıs 1990'da Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığı başvuruda, evinin bir kaç metre ilerisinde kurulan atık işleme fabrikasının verdiği rahatsızlık konusunda yerel organların hareketsiz kalma-

ları nedeniyle sözleşmenin 8 ve 3. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Davalı Hükümet, uyuşmazlığın özünün incelenmesini önlemek için yönetsel açıdan başlıca iki savunma geliştirmiştir. Bunlardan birincisi, başvuruçunun artık mağdur konumunda bulunmamasıdır. Atık fabrikasının çalışmalarının bir bölümünün 9 Eylül 1988 tarihinde durdurulmuş olması, Şubat 1992'den itibaren başvuruçunun ailesi ile birlikte kentin merkezinde kirasını belediyenin ödediği bir eve taşınmaları ve 1993 yılının şubat ayından sonra da başvuruçunun satın aldığı başka bir evde yaşamakta oluşu, yakındığı olaylarla ilişkisinin kalmadığının kanıtlarıdır. Atık fabrikasının Ekim 1993'te kapatılmış olması nedeniyle başvuruçunun mağdurluğu, her koşulda sona ermiş bulunmaktadır. Mahkeme'ye göre başvuruçu ve ailesinin başka bir yere taşınmış olmaları veya atık fabrikasının geçici kapatılması, onların, yıllarca koku, gürültü ve duman çıkaran fabrikanın yalnızca 12 metre yakınında yaşamış oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Fabrikanın kapatılmasından sonra başvuruçunun eski evine dönme olanağını bulunması, ancak uğranılan zararın değerlendirilmesinde dikkate alınabilecek bir etkidir. Bu gerekçeyle sözleşmenin 34. maddesine dayandırılan itirazın reddine karar verilmiştir.

Hükümet'in diğer yönetsel savunması, iç hukuk yollarının tüketilmediği yolundadır. Hükümet bu olayda başvuruçunun olağan yönetsel ve yargısal organlara başvurmayıp, temel hakların korunması için kısa ve özel bir düzenleme olan Anayasa şikayeti yolunu kullanmış olması nedeniyle, iç hukuk yollarının tüketilmediğini savunmuştur. Mahkeme'ye göre temel hakların korunması için getirilen bu özel başvuru yöntemi, başvuruçunun yakınmaları ve atık fabrikasının kapatılması için etkili, hızlı ve giderim sağlayıcı bir yol olup, başvuruçunun ayrıca olağan ceza veya idari dava açmasına gerek kalmamaktadır. Yen-

gelerinin açtıkları ceza ve idari davalara başvuru taraf olmayıp, bu davaların konusu da başvuru istemleri ile tam anlamıyla örtüşmediğinden, diğer davaların sonuçlarının beklenmesi gereklidir. Başvurucunun izlediği yol etkili ve hızlı olduğu için, daha yavaş bir yolu da izlemesi istenemez. Sözleşmenin (eski) 26. maddesinde Sözleşmeli Devletler için öngörülen olanağı başvuru ulusal mahkemelere tanımıştır. Bu gerekçelerle sözleşmenin 35/1. maddesine dayandırılan itiraz reddedilmiştir.

Hükümet bireysel başvurunun konusuna ve kapsamına da itiraz etmiştir. Hükümet'e göre Komisyon'ca kabul edilebilirlik kararı verilen başvuru, İspanyol mahkemelerinin incelediği temel hakların korunması başvurusuyla aynı içerikte değildir. Komisyon'a yapılan başvurunun daha sonra elde edilen tıbbi raporlara, teknik değerlendirmelere dayandığı ve bu nedenle İspanyol mahkemelerine yapılan başvurudan tamamen farklı olduğu ileri sürülmüştür. Mahkeme'ye göre başvuru, belediye eliyle yürütülen ve ilgili organlarca eylemsiz kalınan bir durumdan yakınmaktadır. Kamu organlarının hareketsizliği, başvuru komisyonuna ve İdare Mahkemesi'ne ilettiği yakınmaların temel noktalarından birisidir. Bu durumun komisyonuna yapılan başvurudan sonra da sürmüş olması, başvuru beklentileriyle çelişen bir gelişme olarak düşünülemez. Bir olayın süreklilik taşıması durumunda, başvuru yapılmasından ve hatta kabul edilebilirlik kararı verilmesinden sonra gerçekleşen olaylar da Mahkeme'ce incelenebilir. Bu gerekçeyle 34. maddeye dayandırılan itiraz da reddedilmiştir.

Hükümet'in yönetsel savunmalarını özetlediğimiz gerekçelerle geçersiz bulan Mahkeme, uyuşmazlığın özünü öncelikle konuta saygı hakkı ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiler bağlamında ele almıştır. Bu incelemeyi yaparken, devletin pozitif yükümlülüğünün gerekleri üzerinde durmuştur. Ağır çevre kirliliği, kişilerin sağlığını ciddi

boyutlarda tehlikeye sokmasa da bireylerin esenliğini etkileyip özel ve aile yaşamları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmakta ve böylece konuta saygı haklarını kullanmalarını engelleyebilmektedir. Tartışılan olaydaki sorun, ister başvurunun 8. maddenin birinci bendindeki haklarını korumak amacıyla uygun ve gerekli önlemleri almasını gerektiren devletin pozitif yükümlülüğü açısından, isterse ikinci bende göre haklı gösterilebilecek kamu organlarının etkinlikleri yönünden değerlendirilsin, uygulanacak olan ilkeler büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki koşulda da bireyin ve kamunun yarışan yararları arasında adil bir denge kurulması gerekir. Böylesi sorunların çözümünde devlet, belirli bir takdir alanına sahiptir. Ayrıca 8. maddenin birinci bendinden çıkan pozitif yükümlülük bakımından adil denge kurulmasında, işlemin ikinci bentteki amaçlarla belirli bir bağlantısı bulunmaktadır. İç hukuku yorumlamak ve uygulamak, öncelikle ulusal organların, özellikle ulusal mahkemelerin işidir. Mahkeme'nin görevi ise ulusal organlar tarafından başvurunun konutuna, özel ve aile yaşamına saygı hakkını koruyan önlemlerin alınıp alınmadığı hakkında karar vermektir. Olaylara bakıldığında davalı devletin, kentin ekonomik yararları ile başvurunun konutuna, özel ve aile yaşamına saygı hakkını etkili bir şekilde kullanma hakkı arasında adil bir denge kuramadığı anlaşılmaktadır. Bu gerekçeyle sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Mahkeme, başvurunun ve ailesinin çevre kirliliği nedeniyle yıllarca duydukları acı ve sıkıntının, koku ve dumandan ileri gelen rahatsızlığın sözleşmenin 3. maddesine göre aşağılayıcı davranış oluşturduğu yolundaki savlarını ise, uygulamanın bu yargıyı haklı kılacak en alt düzeye ulaşmamış olması bakımından yerinde bulmamıştır.

Sözleşmenin 41. maddesi uyarınca maddi ve manevi tazminat olarak başvurucuya 4 milyon Peseta, yargılama

giderleri ve avukatlık ücreti olarak da 1 milyon 500,000 Peseta ödenmesi kararlaştırılmıştır.

(Lopez Ostra / İspanya,1994)⁷²

Özel yaşama saygı hakkına dayandırılan yukarıdaki değerlendirmeler, 8. maddenin koruma altına aldığı güvencelerin etkili kılınması yolunda AIHM'nin geniş yorum anlayışını benimsediği önemli bir örnektir. Mahkeme bu olayda, zaman zaman sonraki kararlarında da gözeteceği iki önemli ilkeye dayanmıştır. Bunlardan birincisi, daha sonra Öneriyıldız kararında da yinelenen devletin objektif sorumluluğudur. Diğeri de, "sürekli ihlal" ilkesini benimsemiş olmasıdır. Ancak Mahkeme'nin aynı ilkeleri benzer olaylarda kararlı bir biçimde uygulayacağı gibi bir yanılgıya kapılmamak gerekiyor. Mahkeme, yıllar sonra sonuçlandırdığı (Hatton ve Diğerleri/İngiltere 2003) kararında, havaalanı ve uçaklar devlete ait olmadığı için, devletin objektif sorumluluğunu ve sürekli ihlal olgusunu benimsememiştir. Lopez Ostra davasındaki yakınmaların kaynağındaki deri işleme fabrikaları ve buradaki atık depolama birimleri de devlet malı değildi. Mahkeme'nin özellikle çevre sağlığı konusunda çok sık birbirleri ile çelişen kararlar verdiği gözlenmektedir.

Başvurucu, Mahkeme önünde, konutuna meşru olmayan müdahale nedeniyle, nesnel ve duygusal bütünlüğüne de saldırıda bulunulduğunu ileri sürmüştü. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine karar verirken. Savunma durumundaki Devlet, kendisine tanınmış olan takdir yetkisine karşın, Lorca kentinin ekonomik gönencinin gereklilikleri arasında bulunan arıtma tesisine sahip olmak ile başvurunun konutuna, özel ve aile yaşamına saygı hakkından etkili yararlandırılması arasındaki adil dengelyi kurama-

⁷² <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihm>

mıştır. Mahkeme buna rağmen, Lopez Ostra ailesinin birkaç yıl boyunca yaşadığı koşulların 3. madde anlamında onur kırıcı uygulama olduğunu kabul etmemiştir. Sonuçta 8. madde, çevreye yönelik ağır saldırılara karşı, "korunma hakkını" içeren bir anlamda yorumlanmıştır. Saptanan saldırılar "kişinin varlığını etkilemekte, özel ve aile yaşamına zarar vermeksizin, sağlığını ağır bir tehlike altına sokmaksızın konutundan yararlanma olanağından yoksun bırakmaktadır."⁷³

Mahkeme'nin gerekçeleri büyük ölçüde ulusal hukuka da dayansa, Lopez Ostra kararı, sağlıksız çevre koşullarına karşı bölge halkının yaşamlarını gözetmesi açısından önemli bir gelişmedir. Daha sonraki yıllarda sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının tartışıldığı davalarda dayanak gösterilen örnek kararlar arasında yer almıştır.

Bir konuya daha değinelim, Bayan Lopez Ostra, yaşadığı bölgenin temel geçim kaynaklarından olan tabakhanelerin patronlarına karşı kararlı ve zaman zaman engellemelerle kesilen yoğun bir hukuk savaşını yürütmesi sonucunda, Lorca kentinin simge kişisi konumuna gelmiştir.

2. Sanayi Atıklarıyla Savaş

Giacomelli / İtalya

Brescia, Kuzey İtalya'nın Lombardy bölgesinde, Alp dağlarının eteğinde kurulmuş olan ülkenin en büyük üçüncü endüstri merkezidir. Makina ve otomotiv sanayinin geliştiği, mekanik araç ve gereçlerin, yan sanayi parçalarının üretildiği kentte, büyük işletmelerin yanı sıra, genellikle küçük ve orta boy aile işletmeleri bulunmaktadır. Brescia'da mali sektörle birlikte, Garda ve Iseo göllerine,

⁷³ Yıldırım, Gülşen, *Özel Hayat, Aile Hayatı, Haberleşme ve Mesken, AIHS ve Adli Yargı*, TBB Yayını S. 405, Ankara, 2005